

El terrorisme a Espanya

PROJECTE EDUCATIU "MEMÒRIA I PREVENCIÓ DEL TERRORISME". UNITAT DIDÀCTICA NÚM. 1

EDITA

Direcció General de Suport a Víctimes del Terrorisme. Ministeri de l'Interior

Centre Nacional d'Innovació i Recerca Educativa. Ministeri d'Educació i Formació Professional

Centre Memorial de les Víctimes del Terrorisme

Fundación Víctimas del Terrorismo

DISSENY

Dr. Drumen

TRADUCCIÓ

Joan Ramón Costas

FOTOGRAFIES

Agència Efe

Fidel Raso / Diario 16

Luis Alberto García / El País

Arxiu d'El Correo

Guàrdia Civil

Arxiu del Centre Memorial de les Víctimes del Terrorisme

Arxiu Municipal de Bilbao. Fons de La Gaceta del Norte

NIPO Ministeri de l'Interior: 126-20-074-8

NIPO Ministeri d'Educació i Formació Professional: 847-20-235-7

Aquesta unitat didàctica es presenta com un instrument complet que posem a disposició del docent per treballar directament a l'aula. Li permetrà tenir-ne a la mà tot el contingut, i també l'aplicació didàctica, tal com s'elaboraria per introduir-la en un llibre de text. En primer lloc, inclou el treball que cal fer en cadascuna de les sessions per a les quals ha estat projectada. Al final es presenta la proposta didàctica completa de manera que es pugui incloure, sense haver-ne de fer modificacions, dins la programació de la matèria.

El desenvolupament dels continguts va acompanyat d'una presentació per ser projectada si no es volen fer servir fotocòpies del material per a l'alumnat.

ÍNDEX

SESSIÓ 1 04

Introducció

Què és el terrorisme?

Activitat: Investigació sobre un segrest
terrorista

SESSIÓ 2 10

La dictadura franquista

Activitat: Testimonis de Jesusa Ibarrola i de
Fermín Garcés Hualde

SESSIÓ 3 16

La transició democràtica

Activitat: Text de Conchita Martín

SESSIÓ 4 22

La democràcia

Activitat: Entrevista a Juan Carlos Cabrero
Rojo i vídeo de María Luisa Pérez

PER SABER-NE MÉS 32

Recursos en línia

Bibliografia

ORIENTACIONS PER TREBALLAR ELS MATERIALS 36

SESSIÓ

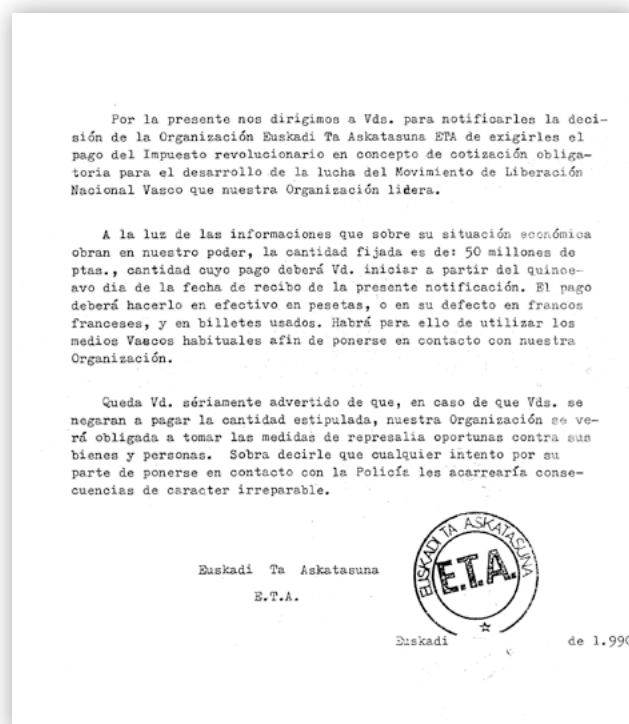
01

Aquesta primera sessió inclou una introducció sobre el terrorisme com a fenomen actual. Tot seguit, una classificació dels grups terroristes que han actuat a Espanya segons els seus principis ideològics.

En aquesta sessió es projectaran les diapositives, o bé es lliuraran a l'alumnat les fotocòpies corresponents. Proposem que els alumnes copiïn al quadern el resum de les característiques fonamentals del terrorisme i que defineixin amb el seu vocabulari els termes i les frases destacats, i que hi anotin també els tipus de grups terroristes que hi ha o hi ha hagut i les seves característiques principals.

Com a activitat final es proposa un treball d'investigació sobre el segrest com a arma terrorista.

Còpia d'una carta d'extorsió enviada per ETA a un empresari el 1990.
Font: Arxiu del Centre Memorial de les Víctimes del Terrorisme.

INTRODUCCIÓ

El terrorisme ha marcat de manera tràgica la història recent d'Espanya, a partir dels anys seixanta del segle XX. En aquesta unitat didàctica, primer de tot, analitzarem en què consisteix aquest fenomen i, a continuació, ens endinsarem en la seva evolució en tres períodes diferents:

La dictadura franquista

La transició a la democràcia

El període democràtic

El terrorisme incideix sobre diferents àrees:

La política: el terrorisme viola els principis democràtics, atès que genera una por que redueix les possibilitats de participació política lliure i en igualtat.

L'economia: els atemptats generen costos materials i de seguretat.

La societat: el terrorisme deteriora la convivència perquè ataca els drets humans més elementals.

I, sobretot, el terrorisme afecta **les seves víctimes:** les persones assassinades, ferides, segrestades, extorsionades i amenaçades, i també el seu entorn (família i amics).

LES VÍCTIMES SÓN
LA CONSEQÜÈNCIA
MÉS TRÀGICA DE L'ÚS
DE LA VIOLÈNCIA.
LA SEVA VISIÓ ENS
ACOMPANYARÀ
DURANT TOT AQUEST
CAMÍ, MITJANÇANT
LA LECTURA DE
TESTIMONIS AMB LES
SEVES EXPERIÈNCIES.

QUÈ ÉS EL TERRORISME?

Tal com succeeix amb altres fenòmens complexos, també hi ha definicions diferents del terrorisme. Els especialistes no han arribat a un consens sobre què és el terrorisme, però gairebé sempre remarquen el fet que es tracta d'una eina per imposar per la força un projecte polític determinat, per a la qual cosa el terrorisme vol infondre por en els oponents. Resumim els elements següents del terrorisme:

VIOLÈNCIA CLANDESTINA

El terrorisme actua de manera secreta o oculta per tal d'eludir l'acció de la justícia. La clandestinitat, al seu torn, provoca un grau més alt d'aïllament i radicalitat del grup.

GENERA UN CLIMA DE POR

L'etimologia de la paraula indica que terrorisme es deriva de *terror*, i això és precisament el que es pretén provocar mitjançant aquest recurs: una por intensa entre els rivals.

BUSCA IMPOSAR OBJECTIUS POLÍTICS

Darrere del terrorisme hi ha un projecte de poder, enfocat contra alguna institució o organització a la qual es pretén sotmetre mitjançant l'ús de la força.

IMPACTE PROPAGANDÍSTIC

Els grups terroristes aprofiten l'impacte que tenen els seus atemptats per difondre les seves exigències.

Desenes de persones mostren les mans blanques durant la manifestació que, amb el lema "Amb les víctimes, amb la Constitució, per a la derrota del terrorisme", es va convocar a Madrid l'endemà dels atemptats de l'11-M de 2004. Fotografia: Juanjo Martín / agència Efe.

El terrorisme ha afectat en graus diferents tots els països del nostre entorn. A Espanya, hi han actuat organitzacions terroristes de distintes ideologies:

NACIONALISTES RADICALS

La banda terrorista més cruenta i longeva pertany a aquesta tendència. Es tracta d'ETA (Euskadi Ta Askatasuna [País Basc i Llibertat]). Les diferents branques d'aquesta organització són responsables de la mort de més de 800 persones entre 1968 i 2010, dins d'una campanya violenta l'objectiu principal de la qual era la independència del País Basc. A més, a Catalunya els membres d'EPOCA (tres víctimes mortals) i Terra Lliure (una), a Galícia els de l'Exército Guerrilheiro do Povo Galego Ceive (dues) i a les Canàries els de l'MPAIAC (una) van voler emular ETA.

EXTREMA ESQUERRA

L'exponent principal d'aquesta categoria són els GRAPO (Grups Revolucionaris Antifeixistes Primer d'Octubre). Fundats el 1975, van romandre en actiu fins a la primera dècada del segle XXI. La seva pretensió era instaurar per la força una república socialista a Espanya. Són responsables de prop de 80 assassinats.

ULTRADRETA

Aquest tipus de terrorisme va estar fragmentat en diferents organitzacions: BVE (Batalló Basc Espanyol), Triple A (Aliança Apostòlica Anticomunista) o GAE (Grups Armats Espanyols). Els objectius principals eren el retorn a una dictadura com la franquista i respondre a ETA amb un terrorisme de signe oposat. Se'ls atribueixen prop de 60 assassinats entre 1975 i 1982.

GIHADISTES

Tenen com a objectiu implantar un califat des d'una interpretació ortodoxa de la xaria, la llei islàmica. A Espanya, el primer atemptat amb aquesta orientació es va produir el 1985 al restaurant El Descanso, a Madrid. Cèl·lules gihadistes vinculades a Al-Qaida van causar la massacre terrorista més gran de la nostra història: els atacs de l'11 de març de 2004 a Madrid, que van causar 193 víctimes mortals i centenars de ferits. Més recentment es van cometre els atemptats de Barcelona i Cambrils, el 17 d'agost de 2017, amb un balanç de 16 persones mortes i més d'un centenar de ferides. Aquestes accions terroristes mostren que l'amenaça gihadista continua present a Espanya, com en molts altres països.

Un cop sabem què és el terrorisme, ens podem preguntar: com ha afectat Espanya en diferents etapes històriques? No és el mateix situar-nos en el context de la dictadura franquista que en els anys de la democràcia, i, al seu torn, aquestes dues fases són diferents de la transició.

El 12 d'abril de 1985 un artefacte explosiu va destruir el restaurant El Descanso, a Madrid, i va causar 18 víctimes mortals i nombrosos ferits. Fotografia: Mondelo / agència Efe.

Pintada contra José María Aldaya, empresari segrestat per ETA, al mur d'una escola. Els terroristes van exigir un rescat a canvi de la llibertat d'Aldaya. Bilbao, 1995. Fotografia: Fidel Raso / Diario 16.

ACTIVITAT

Investigació sobre un segrest terrorista

Busca informació sobre un segrest terrorista. Porta a la pròxima classe algun retall de premsa relativa a un d'aquests fets. I després fes-ne preguntes concretes: qui va ser la persona segrestada, quan, on i qui va capturar-la, què n'exigien a canvi, quines iniciatives van sorgir dels cercles familiar i d'amics per intentar alliberar-lo... Has trobat cap fotografia seva?

SESSIÓ

02

En aquesta segona sessió, començarem a desenvolupar la cronologia del terrorisme a Espanya, i ens centrarem en l'època de Franco. Caldrà fer-ne una introducció històrica breu, que resumeixi els continguts de la unitat didàctica sobre el franquisme, si és que ja s'ha impartit. Cal que situem el naixement del terrorisme com a fenomen modern dins un context europeu de reivindicació violenta d'ideologies extremistes. A continuació, abordarem les primeres accions d'ETA.

L'apartat d'activitats ofereix fragments de dues entrevistes recents: a la mare de la nena que va ser la primera víctima mortal del terrorisme a Espanya, i al camioner que va intentar impedir l'assassinat del guàrdia civil José Pardines, la primera víctima d'ETA. Planteja també unes qüestions perquè els alumnes les recullin al seu quadern i proposa un treball senzill i il·lustrat sobre les formes de commemorar les víctimes del terrorisme.

Begoña Urroz Ibarrola i els seus pares, Juan i Jesusa, el dia que la van batejar. Fotografia: Internet, via El País.

LA DICTADURA FRANQUISTA

El franquisme es va implantar el 1939 i va perdurar fins a 1975, des del final de la Guerra Civil fins a la mort del dictador Francisco Franco. La situació de manca de llibertats afectava tots els espanyols, especialment les persones que no eren afectes a la dictadura. Els trets característics d'aquesta dictadura eren el nacionalisme espanyol a ultrança, el culte al "Caudillo" (Franco), el règim de partit únic (el Moviment Nacional) i el nacionalcatolicisme, entre altres aspectes.

Un cop acabada la Segona Guerra Mundial, el 1945, Europa va viure

un període de prosperitat. Les dictadures d'Espanya, Portugal i Grècia representaven una excepció en el context occidental d'assentament de les democràcies. En les dècades de 1960 i 1970, algunes ideologies extremistes van tornar a defensar l'ús de la violència en política per assolir els seus objectius. Això va succeir tant en països amb democràcia com en d'altres amb dictadures. Entre els primers, per exemple, a Itàlia van sorgir organitzacions terroristes d'ultraesquerra, com les Brigades Roges, i d'extrema dreta, com Ordre Nou, que pretenia tornar a

instaurar-hi una dictadura feixista. Al Regne Unit, va reaparèixer l'IRA (Exèrcit Republicà Irlandès), que a la darrera de la dècada de 1960 va iniciar una campanya terrorista per expulsar els britànics d'Irlanda del Nord. L'IRA és l'organització terrorista que ha causat més víctimes mortals a Europa: més de 1.700. Al pol oposat, entre les organitzacions terroristes partidàries que Irlanda del Nord continués sent part del Regne Unit, hi havia la UVF (Força Voluntària de l'Ulster), que va matar prop de 500 persones des de 1966 fins a la dècada de 1990.

*Un artefacte explosiu col·locat per ETA va costar la vida al president del Govern d'Espanya, Luis Carrero Blanco, al seu escorta, Juan Antonio Bueno, i al conductor del vehicle, José Luis Pérez. La imatge mostra el lloc on es va produir l'atemptat, a la cantonada dels carrers de Maldonado i de Claudio Coello, a Madrid (20/12/1973).
Fotografia: agència Efe.*

En dictadures com la franquista també van sorgir diferents organitzacions terroristes. La primera víctima mortal del terrorisme a Espanya va ser la nena Begoña Urroz, el 1960. En una estació de tren de Sant Sebastià, li va afectar l'explosió d'una bomba que hi havia posat el DRIL (Directori Revolucionari Ibèric d'Alliberament). A més, abans de la mort de Franco van néixer els GRA-

PO, d'inspiració ultraesquerrana, i ETA, d'ideologia nacionalista basca radical. ETA va ser fundada el 1958, a partir d'una escissió del PNB. La seva primera víctima mortal va ser el guàrdia civil de trànsit José Pardines Arcay, el 1968.

D'aquesta manera, ETA va encetar una espiral de violència, consistent a, primer, cometre atemptats; segon,

provocar la resposta agressiva de la dictadura; i, tercer, generar un corrent de simpatia envers la seva causa entre la població basca i navarresa. Aleshores, ben pocs podien preveure que el terrorisme hi romandria després de la dictadura, i encara amb més intensitat.

Contràriament al que s'ha afirmat de vegades, l'aparició del terrorisme no

va ser una conseqüència inevitable de l'existència d'una dictadura a Espanya. Com hem vist, el terrorisme va sorgir també en països democràtics del nostre entorn en aquelles mateixes dates. A més, la major part dels partits i sindicats de l'oposició antifranquista no van recórrer a l'assassinat contra la dictadura, sinó a eines pacífiques com ara les vagues, la propaganda o les manifestacions. El terrorisme va ser l'instrument d'una minoria que va tenir unes conseqüències irreversibles. ETA, en concret, va matar 43 persones entre 1968 i 1975.

Paradoxalment, el fet d'optar pels mètodes violents va fer que els terroristes s'assemblessin al règim a que deien enfrontar-se. El terrorisme deshumanitza, causa víctimes; i és per això que mai no n'hi ha una justificació moral. Totes les víctimes del terrorisme són innocents: no mereixen el mal que se'ls causa.

Enterrament de José Pardines a Malpica de Bergantiños (la Corunya), juny de 1968. Fotografia: Europa Press / Archivo Municipal de Bilbao (AMB), Fons de La Gaceta del Norte.

ACTIVITAT

Testimonis de Jesusa Ibarrola i de Fermín Garcés Hualde

Es presenten dos testimonis perquè siguin llegits i comentats. En primer lloc, el de Jesusa Ibarrola, mare de Begoña Urroz, la nena de 22 mesos morta el 1960 i que és considerada la primera víctima mortal del terrorisme a Espanya.

Fermín Garcés Hualde, condecorat en el 75è aniversari del Servei d'Informació de la Guàrdia Civil. Valdemoro, 22/04/2016. Fotografia: Guàrdia Civil.

“Una tia meva, Soledad Arruti Etxegoyen, treballava a la consigna de l'estació d'Amara, a Sant Sebastià. Jo hi solia anar a ajudar-la per guanyar uns calerons. Aquell dia li vaig deixar la meva nena mentre jo anava a un comerç proper a comprar-li unes sabatetes per anar a Navarra. Quan hi vaig tornar, hi havia un desgavell terrible. Hi havia esclatat una bomba! La meva filla estava abrasada i altres persones, entre les quals la meva tia, ferides. Va ser horrible. [...] La meva tia Soledad estava ferida i no podia treballar, i jo la vaig suplir fins que es va refer. Durant aquell temps, jo no deixava que ningú no fiqués una maleta a la consigna si abans no l'obria i en mostrava el contingut. La gent es queixava i em preguntava per què ho havien de fer, això. Si algú s'hi resistia, uns guàrdies venien a revisar l'equipatge”.

El País, 31 de gener de 2010.

També es proposa la lectura d'una part de l'entrevista a Fermín Garcés Hualde, camioner que el 7 de juny de 1968 va esdevenir el testimoni involuntari del primer crim a sang freda d'ETA. Va baixar del camió i es va encarar als assassins de José Pardines Arcay:

“El que vaig veure i el que vaig passar no ho oblidaré en ma vida. Venia de França cap a Madrid, Alcorcón, i en arribar a Villabona ens van fer anar per un desviament. A mig quilòmetre hi havia un guàrdia civil de trànsit. Vaig passar i un quilòmetre més enllà vaig arribar a una guixeria. A quinze metres vaig veure un guàrdia civil amb dos nois joves que estaven parlant mentre el guàrdia mirava el cotxe. A uns deu metres, vaig sentir un tret, «Pam!». Vaig creure que havia estat la ballesta, perquè quan es trenca fa un pet com un tret de pistola.

Vaig mirar endavant i vaig veure com queia el guàrdia mort a terra. Vaig saltar del camió contra ells, que van disparar quatre trets més al guàrdia. Ell havia posat la seva moto davant del cotxe dels joves. Un dels joves la va tirar a terra i tots dos van anar cap al cotxe. Ells el tenien a dos metres i jo a 10, però tenia 37 anys i hi vaig arribar a temps. Vaig agafar Sarasketa per l'espatlla, que va ser qui va seure al volant, i els vaig dir: «Quiets, assassins, bandits, quiets aquí». Vaig intentar treure'l per la finestra del Seat 850, però Etxebarrieta em va posar la pistola al cap (en fa el gest) i vaig haver de deixar-lo anar.

Llavors vaig allunyar-me del cotxe cames ajudeu-me cap al camió, per si de cas m'engegaven un tret”.

ACTIVITAT PROPOSADA

Preguntes sobre els fragments: Quins creus que poden ser el motius que la mare de la Begoña trigués gairebé 50 anys a parlar públicament de la mort de la seva filla? Esbrina com va canviar la vida de Fermín Garcés després de ser testimoni de l'assassinat d'ETA.

Des de 2010, cada 27 de juny, en l'aniversari de la mort de Begoña Urroz, a Espanya se celebra el Dia de les Víctimes del Terrorisme. Quines altres maneres de commemorar les víctimes del terrorisme se t'acudeixen? Coneixes cap espai de memòria dedicat a les víctimes del terrorisme a la teva localitat o a les rodalies? Si la resposta és afirmativa, et proposem que el visitis, que en facis una foto o que hi busquis informació a Internet. Descriu-lo. Pregunta què és el que representa, quina simbologia té, quan va ser creat, qui el va dissenyar, de qui va ser la iniciativa, com va ser la inauguració. Quins sentiments i emocions has tingut en veure'l?

SESSIÓ

03

ESTAMOS HARTOS DE
VIOLENCIA Y ASESINATO

PARTIDO SOCIALISTA
DE EUSKADI

La tercera sessió comença amb un repàs històric de la transició a Espanya. El protagonisme principal el continua tenint l'organització terrorista ETA, a la qual s'uneixen els GRAPO i grups d'extrema dreta.

En l'apartat d'activitats, el fragment triat procedeix d'un text publicat a la pàgina web del Centre Memorial de les Víctimes del Terrorisme, escrit per Conchita Martín, vídua del tinent coronel Pedro Antonio Blanco, assassinat per ETA. A més de les activitats per fer a classe, es planteja un exercici com a feina per fer a casa, o bé en una aula d'informàtica durant el temps de la classe. En aquest darrer cas, cal abreujar l'exercici amb el text.

LA TRANSICIÓ DEMOCRÀTICA

La mort de Franco el novembre de 1975 va obrir un període d'incertesa i d'esperança a Espanya. La dictadura havia durat 40 anys, durant els quals Franco va exercir el poder de manera autoritària. Els qui li eren fidels volien que el règim que ell havia fundat continués després de la seva mort. No obstant això, la majoria de la població volia un canvi perquè Espanya deixés de ser una excepció dictatorial en el marc europeu. La de-

Vista des de l'interior del bar La Parra del passeig de Fabra i Puig barceloní. A la finestra, s'hi poden veure els impactes dels trets disparats per dos membres dels GRAPO contra els guàrdies civils Justiniano Fernández Pesado i Francisco Montenegro Jiménez i que els van causar la mort mentre prenién un cafè en aquest bar (Barcelona, 4/05/1981). Fotografia: agència Efe.

mocràcia buscada per aquesta majoria havia d'implicar, entre altres coses, que l'Estat posseís el monopoli de l'ús de la violència i que l'exercís respectant les lleis, al capdavant de les quals hi havia d'haver una Constitució.

A partir de 1976 es va iniciar un procés de desmantellament de les institucions del règim franquista i de construcció gradual de les llibertats. Gràcies a diversos indults i amnisties successius, a la darrer part de l'any 1977 havien sortit de la presó tots els presos polítics i també els que pertanyien a organitzacions terroristes com ETA o els GRAPO, incloent-hi els acusats d'assassinats. Igualment, van quedar amnistiats els crims comesos

en nom del règim franquista. D'aquesta manera, es volia superar un passat de violència en favor d'uns principis que en aquell moment eren molt presents, com la reconciliació i el consens. No obstant això, els qui havien apostat pel terrorisme es van negar a deixar de matar.

La Constitució espanyola, base del nou sistema de drets i llibertats, va ser aprovada en referèndum per la ciutadania el desembre de 1978. En els anys successius es va anar desenvolupant l'Estat de les autonomies, amb l'aprovació dels estatuts d'autonomia de les diferents nacionalitats i regions. La descentralització substituïa l'anterior uniformització política i cultural del franquisme.

*Un artífier de la Guàrdia Civil inspecciona una zona de la carretera nacional 340 a Estepona (Màlaga) per una amenaça de bomba d'ETA (30/06/1980).
Fotografia: AMB, Fons de La Gaceta del Norte.*

Primera manifestació contra un atemptat d'ETA durant la transició, a Portugalete (Biscaia), 28/06/1978. Aquell matí, ETA havia matat el periodista José María Portell. Els no gaire nombrosos assistents, convocats pel Partit Comunista, porten una pancarta en què es llegeix: "Estem farts de violència i assassinsats". Fotografia: AMB, Fons de La Gaceta del Norte.

Hi havia una minoria que volia desestabilitzar el procés de construcció de la democràcia per imposar a la resta les seves idees a la força. D'una banda, alguns nostàlgics del franquisme van intentar que hi retornés la dictadura i van atacar els drets que s'hi anaven conquerint, com la llibertat d'expressió. Per exemple, el 1977 la Triple A va enviar un paquet bomba a la redacció de la revista satírica *El Popus*, amb el qual van assassinar-ne el conserge, Joan Peñalver. D'altra banda, els GRAPO, van voler fer la seva revolució particular mitjançant les armes i van assassinar nombrosos policies, guàrdies civils, empresaris...

L'amenaça terrorista principal contra la democràcia naixent va ser ETA, l'organització més mortífera i la que va tenir més suport, centrat principalment entorn de la coalició electoral HB (Herri Batasuna [Unitat Popular]). L'entorn que justificava i protegia ETA va ser clau per a la seva pervivència. ETA i altres organitzacions

afins van matar 11 persones el 1977, 66 el 1978, 80 el 1979 i 96 el 1980, que va ser l'any amb més assassinats terroristes a Espanya durant la transició. Al mateix temps que s'hi anaven assolint les principals fites de la democratització (l'amnistia, la Constitució, els estatuts d'autonomia), els terroristes multiplicaven els seus esforços per desestabilitzar-ne el procés.

En aquests anys (1975-1982) hi havia determinades minories extremistes que, en els seus rivals polítics, no hi veien persones amb drets, sinó enemics que havien de ser eliminats per tal de complir els seus objectius particulars. El 23 de febrer de 1981, es va produir un cop d'Estat protagonitzat per sectors reaccionaris de l'Exèrcit. Un dels seus pretextos principals van ser els atemptats continus d'ETA contra militars, policies, etc. Finalment, la democràcia s'hi va imposar, però la transició no va ser una etapa pacífica, sinó que va estar sacsejada per fortes violències.

ACTIVITAT

Text de Conchita Martín

Es presenta perquè sigui llegit i comentat un fragment del testimoni de Conchita Martín "Preguntas que no siempre se formulan", que apareix a la pàgina web del Centre Memorial de les Víctimes del Terrorisme. Conchita, vídua del tinent coronel de l'Exèrcit Pedro Antonio Blanco, assassinat per ETA l'any 2000, relata la situació d'amenaques en què va viure:

"Jo vivia còmodament a la meva petita ciutat castellana, quan el meu pare va treure el ninotet que l'identificava del mirall retrovisor del cotxe i la placa de la porta de casa (que era habitual tenir). I és que tot això l'assenyalava com a objectiu potencial. Llavors sí, els vaig preguntar per què, i va ser la mare qui em va contestar sense apassionament i, de manera concisa, ens va informar que tot guàrdia civil podia ser objecte d'atemptat terrorista. Molt més tard, quan em vaig casar amb un oficial de l'Exèrcit de Terra, vaig entrar en un altre estat d'alerta i preocupació.

A mesura que la ignomínia anava creixent, la nostra situació de llibertat anava decreixent, i la nostra seguretat es restringia molt. Tant els meus fills com jo ens hi vam adaptar. Vaig començar a portar-los jo a l'escola, guardàvem el cotxe en un garatge i ens vam comprar una llanterna enorme, i la portàvem sempre al maleter. Cada matí, quan sortíem, o els caps de setmana, camí del nostre club a les activitats esportives dels nens, ningú no hi pujava al cotxe abans que el Pedro o jo no n'haguéssim mirat els baixos amb aquella entranyable llanterna, i no n'haguéssim comprovat si els panys de les portes davanteres mostraven senyals d'haver estat forçats. Mai no obríem la correspondència enlloc més que al despatx, fins i tot les comunicacions de banc.

Tot i així, he de dir que, encara que jo no permetia que portés els nens de la mà, no vam deixar de fer allò que teníem pensat. Mai no va dir que es quedava a casa, ni va restringir les tardes de compres, les reunions amb

amics. Sense voler-ho, vam entrar a formar part d'aquesta població que vivia d'una manera determinada, sense més. Els meus fills mai no es van escandalitzar quan ens estiràvem al terra del garatge mentre ells es mantenien a una distància amb les seves carteres o quan veien que ho feia un veí. Ni tan sols quan van esclatar bombes al nostre barri, i n'hi va haver unes quantes, i d'alguna manera alteraven la seva rutina diària. Ells ja ho sabien.

Per això, quan el fet ens va arribar a nosaltres, les preguntes, les inquietuds d'aquelles petites persones que eren aleshores, no podien catalogar-se com a habituals. Mai no van preguntar "per què? Per què el pare? Per què nosaltres?".

ACTIVITAT PROPOSADA

Després de llegir aquest passatge, pensa què significa estar amenaçat per una organització terrorista. Descriu un dia normal en la vida d'una persona amenaçada. En què s'havia de fixar (mirar sota el cotxe, viure en un habitatge especial amb més seguretat, canviar freqüentment de bar o de restaurant, buscar una ruta diferent cada dia per anar a la feina, els fills no podien explicar a l'escola el que feien el pare o la mare...). Com podia afectar-lo el fet d'estar amenaçat: por, estrès, desconfiança, sentit del deure, etc.

Investiga en el Mapa del Terror qui va ser Pedro Antonio Blanco. Esbrina quants empresaris i polítics van ser assassinats per ETA al País Basc i investiga entorn d'un d'aquests assassinats. Per què creus que el van matar?

A la pàgina web del Centre Memorial de les Víctimes del Terrorisme pots llegir altres testimonis de víctimes.

SESSIÓ

04

En la darrera sessió tractarem el problema terrorista durant el període democràtic posterior a 1982. ETA continua mantenint un trist protagonisme durant tota la democràcia. Ja en el nou segle, el terrorisme gihadista provoca l'atemptat més cruent de la història d'Espanya.

En l'apartat d'activitats, treballarem entorn del fragment d'una entrevista al pare d'una víctima mortal dels atemptats de l'11 de març de 2004 i d'un vídeo amb l'entrevista a una supervivent d'aquests mateixos atemptats.

*Els bombers intenten accedir a l'interior de l'aparcament del centre comercial Hipercor després de l'atemptat d'ETA (Barcelona, 19/06/1987).
Fotografia: agència Efe.*

LA DEMOCRÀCIA

A principis de la dècada de 1980, la democràcia es consolidava a Espanya. El cop d'Estat de febrer de 1981 va fracassar i s'hi obria un camí d'integració europea i de modernització econòmica, social i cultural. Ara bé, la democràcia va haver de continuar enfrontant-se a diferents amenaces terroristes.

La democràcia facilita fórmules per resoldre els conflictes d'una manera pacífica i dialogada. En aquest sentit, el terrorisme cada vegada amb més claredat es veia com una opció marginal, pròpia de sectors extremistes. No obstant això, els terroristes encara mantien capacitat per provocar dolor i per amenaçar les llibertats de tots.

Durant la dècada de 1980, ETA va causar nombroses víctimes. Per exemple, va ser responsable dels atemptats contra la casa caserna de la Guàrdia Civil de Saragossa, amb un balanç d'11 persones assassinades (cinc de les quals eren nens), i contra el supermercat Hipercor de Barcelona, del qual van resultar 21 víctimes mortals (quatre

de les quals eren nens). Aquest darrer atemptat va ser la massacre terrorista més gran que hi va haver a Espanya fins a l'11-M.

En aquests anys vuitanta, també hi va aparèixer un tipus de terrorisme parapolicial, emmarcat per les sigles GAL (Grups Antiterroristes d'Alliberament). Alguns càrrecs públics, policies i guàrdies civils van estar implicats en aquesta trama il·legal. El propòsit dels GAL era combatre ETA utilitzant els seus

mateixos mètodes. Entre 1983 i 1987, els GAL van cometre 27 assassinats. Aquest cas ens recorda que la lluita antiterrorista ha de respectar les regles de l'Estat de dret per evitar igualar-se amb el terrorisme al qual s'enfronta.

Les Forces i Cossos de Seguretat, actuant d'acord amb la llei, van detenir nombrosos membres d'ETA, incloent-hi els dirigents successius de l'organització. Això va fer que la banda quedés molt debilitada ja en la dècada de

1990 i, sobretot, en la primera dècada del nou segle.

Heus aquí, però, que el segle XXI es va estrenar amb una altra amenaça: el gihadisme. Aquest moviment ja havia actuat anteriorment a Espanya: per exemple, van fer esclatar una bomba al restaurant El Descanso, a Madrid, on van morir 18 persones. Però ara tornava amb virulència, i així ho demostren els atemptats de l'11 de setembre de 2001 contra les Torres Bessones de Nova York, perpe-

Atemptat dels GAL al sud de França, en què van resultar assassinats Christophe Matxikote i Catherine Brion, que no tenien cap relació amb ETA (18/02/1986). Fotografia: Luis Alberto García / El País.

Material comissat a un comando d'ETA pels Cossos i Forces de Seguretat de l'Estat.
Fotografia: Fidel Raso / Diario 16.

Manifestació convocada per Gesto por la Paz per exigir l'alliberament de Julio Iglesias Zamora, empresari segrestat per ETA. La capçalera de la marxa porta un gran llaç blau, símbol que va néixer en aquestes dates (Sant Sebastià, 12/09/1993). Fotografia: José Luis Nocito / El Correo.

*Estat d'un dels combois, a l'estació d'Atocha de Madrid, després de les explosions que es van produir a primera hora del matí de l'11 de març de 2004.
Fotografia: Sergio Barrenechea / agència Efe.*

trats per l'organització Al-Qaida, o els atacs de l'11 de març de 2004 a quatre trens de Madrid, la pitjor massacre terrorista que hi ha hagut a Espanya, duta a terme per cèl·lules terroristes vinculades a Al-Qaida, tal com declara provat la sentència de l'Audiència Nacional de 31 d'octubre de 2007 dictada en el procés judicial seguit per aquests atemptats. Fernando Reinares documenta que la decisió de dur a terme aquest acte terrorista la va prendre Al-Qaida al Pakistan a la darrereria de l'any 2001, dins de la seva estratègia d'atacar els interessos occidentals.

El terrorisme islamista avui en dia continua actiu en diversos països. Recent-

ment, a Espanya s'han patit els atemptats de Barcelona i Cambrils, comesos el 17 d'agost de 2017. Mentrestant, el terrorisme que ha marcat la història d'Espanya durant diverses dècades, el d'ETA, va cessar l'any 2011. El treball de les Forces de Seguretat, al qual es va afegir la resposta política, judicial i social, va reduir aquesta banda a la mínima expressió.

Pel que fa a la resposta social al terrorisme, el moviment pacifista va sorgir a mitjan dècada de 1980. Entitats com Gesto por la Paz o Denon Artean - Paz y Reconciliación convocaven concentracions silencioses cada vegada que hi havia un altre assassinat. Centenars

de ciutadans, entre els quals també hi havia víctimes del terrorisme, participaven en aquests actes públics. La pionera AVT, Asociación de Víctimas del Terrorismo, va nàixer el 1981. Després s'hi van anar creant altres col·lectius i fundacions, fins a arribar a la trentena que hi ha actualment. La seva feina se centra en un seguit de demandes: justícia, veritat, dignitat i memòria.

En els anys noranta, Gesto por la Paz va idear una campanya per exigir la llibertat dels segrestats per organitzacions terroristes. Consistia a posar-se un llaç blau a la roba. Entre 1996 i 1997, José Antonio Ortega Lara, funcionari de presons, va romandre 532 dies en mans d'ETA, tancat

Interior del "zulo" en què ETA va mantenir tancat José Antonio Ortega Lara durant 532 dies. Fotografia: Fidel Raso / Diario 16.

Mentre esperaven que sortís el fèretre de Miguel Ángel Blanco, els manifestants agenollats cridaven davant de l'Ajuntament d'Ermua: "ETA, escucha, aquí tienes mi nuca" (13/07/1997). Fotografia: Fidel Raso / Diario 16.

en un *zulo* minúscul i humit. Aquest és el segrest més llarg que hi ha hagut a Espanya, però en la història d'ETA hi ha més de 80 persones segrestades.

Les principals manifestacions contra el terrorisme a Espanya es van produir arran del segrest i l'assassinat del jove regidor d'Ermua Miguel Ángel Blanco, a mans d'ETA, el 1997, i després, arran dels atemptats de l'11-M. En ambdues ocasions, van sortir al carrer de ciutats i pobles de tot Espanya milions de persones. Una de les maneres com els ciutadans van expressar el rebuig a la violència terrorista va consistir a aixecar les seves mans emblanquinades. Amb això, els manifestants volien escenificar que,

a diferència dels terroristes, ells no tenien les mans tacades de sang. Després dels atemptats que va fer el terrorisme gihadista l'11 de març de 2004, el símbol que va servir per expressar el rebuig d'aquests atemptats i la solidaritat amb les víctimes va ser un laç negre.

El terrorisme, a més de les víctimes directes -morts i ferits- i dels danys materials, crea un altre tipus de víctimes: les persones amenaçades. ETA és el grup que ha originat el nombre més elevat d'amenaçats. Es tracta de persones que van haver de viure amb l'angoixa d'arribar a patir un atemptat, i que en molts casos, van haver d'abandonar casa seva i marxar de la seva terra per posar-se

fora de perill en una altra part d'Espanya. Alguns amenaçats ho eren pel fet de pertànyer a determinats col·lectius que estaven en el punt de mira d'ETA (membres de les Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat, càrrecs públics de partits constitucionals, intel·lectuals crítics amb el terrorisme, etc.). D'altres en formaven part per diversos motius particulars, com ara el fet d'haver-se negat a pagar davant l'extorsió d'ETA o de ser acusats pels terroristes de qualsevol cosa que els fes mereixedors d'un atac. L'amenaça terrorista va obligar milers de persones a viure amb protecció policial durant anys i en va forçar unes altres a abandonar la casa i el treball per buscar seguretat en un altre lloc.

*Els alumnes de l'escola dels Dominics de Madrid van formar el lema "NO MÁS 11-M" en record de les víctimes el primer aniversari dels atemptats (març de 2005).
Fotografia: José Huesca / agència Efe.*

ACTIVITAT

Entrevista a Juan Carlos Cabrero Rojo i vídeo de María Luisa Pérez

Es presenta perquè sigui comentat el fragment d'una entrevista publicada a la revista de la Fundación Víctimas del Terrorismo a Juan Carlos Cabrero Rojo, pare de Rodrigo, un noi de 20 anys, estudiant d'Enginyeria Informàtica, mort en una andana de l'estació d'Atocha quan van esclatar les bombes en un dels trens:

“Ja han passat 13 anys des d'aquell dia fatídic. Com recorda aquelles llargues hores d'angoixa?”

Vam sentir com sortia de casa mirant de no fer soroll, per no despertar-nos. No ens podíem imaginar que aquell no era un matí més, que no el tornàriem a veure. Quan vam assabentar-nos de les explosions de seguida li vam trucar per telèfon. El tenia apagat i vam pensar que era a classe, però quan vaig anar a buscar-lo a la Facultat i vaig comprovar que no hi havia arribat, el món em va caure a sobre. Els seus professors i companys estaven desolats; la seva mare i el seu germà, terroritzats, i jo no sabia què hi podíem fer, a part d'esperar una trucada. Però això mai no va passar. Vam recórrer hospitals, els voltants d'Atocha i la possible ruta que va fer. No obstant això, com més temps passava sense notícies, pitjors n'eren els auguris. La ciutat havia embogit i les línies telefòniques estaven col·lapsades, però a l'hora de dinar, quan el transport ja fluïa gairebé amb normalitat i ell continuava desaparegut, vam començar a tenir temor. El que el nostre cervell i el nostre cor negaven, ni tan sols ho podien concebre. Havíem volgut creure que era fora de perill perquè el seu tren no venia d'Alcalá d'Henares, perquè ens l'imaginàvem al rodalies de Getafe i pensàvem que les explosions d'El Pozo, Santa Eugenia i Téllez no el podien haver afectat. Mentre el buscàvem no anàvem seguint les notícies i fins entrada la nit, quan vam tornar a casa, no vam saber que també hi va haver explosions a l'estació d'Atocha. Llavors vam comprendre que les maleïdes bombes gihadistes el van sorprendre allà. No en vam tenir la confirmació fins l'endemà, al matí. Va ser una nit negra i terrible.

«Preferiria haver estat jo qui estigués aquell dia en aquella andana». Quantes vegades ho deu haver pensat, això?

Ho vaig pensar mil vegades en aquells dies fatídics, és clar, però milions de vegades de llavors ençà. Sobretot perquè jo seguia el mateix camí només 20 minuts més tard, perquè des de feia una dècada jo feia exactament aquest mateix trajecte: de Getafe a Atocha, transbord a la via 2 i viatge fins a Nuevos Ministerios. Per què ell i no jo? Rodrigo ho havia de descobrir tot, i jo ja ho tenia tot fet. Podria haver marxat jo en comptes d'ell. Tant la seva mare com jo ens hauríem canviat per ell sense dubtar-ne, era un mantra que ens repetíem sense descans l'un a l'altra, tot i que no ens hi servia d'alleujament per més que ho intentéssim. Però ningú no ens va deixar triar. La vida és així de cruel”.

L'11 de març de 2004 Madrid va patir el pitjor atemptat de la història d'Espanya. María Luisa Pérez era al tren que va explotar al carrer de Téllez. Ella no solia agafar el tren de rodalies, però aquell dia el va agafar. Visiona'n el testimoni a <http://avt.org/especiales/proyecto-testimonios/5>

ACTIVITAT PROPOSADA

Comentar a l'aula les reflexions que et susciten i les sensacions que et produeixen els testimonis que acabes de llegir o escoltar. Podries relacionar aquests testimonis amb la vida diària en la teva família? Intenta posar-te en la pell d'un familiar directe d'una víctima de terrorisme: què creus que sentiries tu? De quina manera el podries ajudar?

Acte en memòria de les víctimes de l'11-M a l'estació de rodalies d'Atocha, organitzat per la Fundació Víctimas del Terrorismo juntament amb tots els col·lectius, associacions i fundacions de víctimes del terrorisme. Madrid, 18/03/2004. Fotografia: Ballesteros / agència Efe.

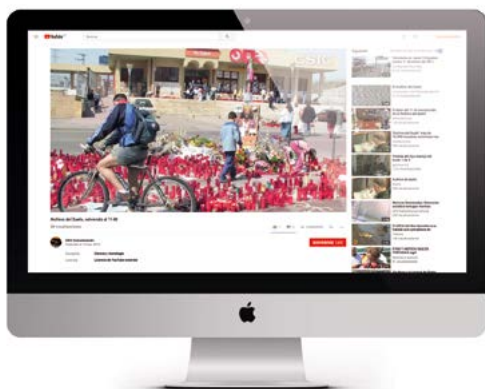
Després dels atemptats gihadistes de Barcelona i Cambrils del 17 d'agost de 2017, en què van ser assassinades 16 persones, centenars de ciutadans es van acostar a la Rambla de Barcelona per deixar-hi flors i espelmes enceses en record de les víctimes. Fotografia: Quique García / agència Efe.

PER
SABER-NE
MÉS

HERETIC

RECURSOS EN LÍNEA

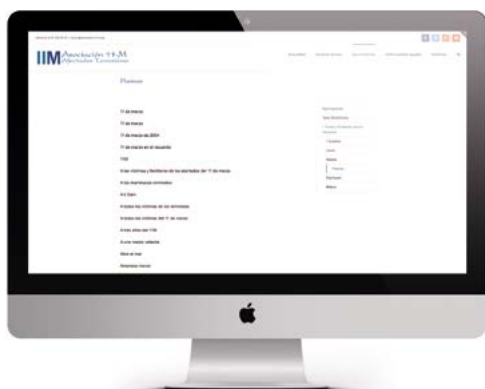
Arxiu del dol sobre l'11-M. CSIC, Centre Superior d'Investigacions Científiques

<https://www.youtube.com/watch?v=kt0r8JAz7UU>

AROVITE, Archivo Online sobre la Violencia Terrorista en Euskadi. Sèrie de publicacions Escuela de Paz (Bakeaz)

<http://www.arovite.com/es/fondo-bakeaz/escuela-de-paz/>

Asociación 11-M Afectados del Terrorismo. "Trazos y puntadas para el recuerdo. Poemas"

<http://asociacion11m.org/que-hacemos/trazos-y-puntadas-para-el-recuerdo/poemas/>

Asociación de Víctimas del Terrorismo. Canal de YouTube amb testimonis de diverses víctimes

<https://www.youtube.com/user/avt>

Fundación Fernando Buesa Blanco. Materials per a una educació en valors

<http://fundacionfernandobuesa.com/web/es/>

Fundación Miguel Ángel Blanco. Activitats d'educació i web per al XXè aniversari del segrest i assassinat de Blanco

<http://www.fmiguelangelblanco.es/actividades/educacion/>

<http://xxaniversario.fmiguelangelblanco.es/>

Mapa del Terror. Fitxes personals de víctimes del terrorisme. COVITE, Colectivo de Víctimas del Terrorismo

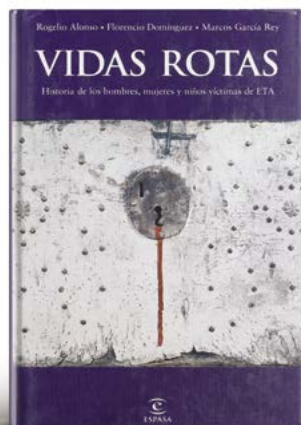
<http://mapadelterror.com>

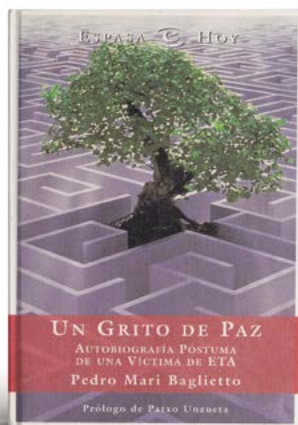
"Memoria de vida. Homenaje a los hombres, mujeres y niños asesinados por la banda terrorista ETA". Proyecto de RTVE, Fundación Víctimas del Terrorismo i Universidad Rey Juan Carlos, amb imatges del fons documental de RTVE

<http://www.rtve.es/memoriadevida>

BIBLIOGRAFIA

Alonso, Rogelio, Florencio Domínguez i Marcos García Rey: *Vidas rotas. Historia de los hombres, mujeres y niños víctimas de ETA*. Espasa Calpe, Madrid, 2010.

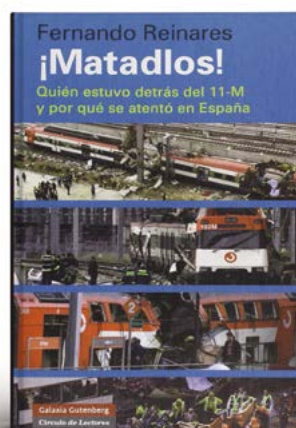
Baglietto, Pedro Mari: *Un grito de paz. Autobiografía póstuma de una víctima de ETA*. Espasa Calpe, Madrid, 1999.

Gálvez, Pepe: *11-M: la novela gráfica*. Panini, Girona, 2008.

Gobierno de Navarra: *Convivencia en paz y terrorismo. Un tema de hoy*. Gobierno de Navarra, Pamplona, 2014.

Reinares, Fernando: *¡Matadlos! Quién estuvo detrás del 11-M y por qué se atentó en España*. Galaxia Gutenberg Círculo de Lectores, Barcelona, 2014.

ORIENTACIONS
PER
**TREBALLAR
ELS
MATERIALS**

MATÈRIA

Geografia i Història, 4t curs, segon cicle de l'Educació Secundària Obligatòria.

VINCULACIÓ AMB EL CURRÍCULUM OFICIAL

Els continguts d'aquesta unitat didàctica es vinculen amb el contingut: "La transició política a Espanya: de la dictadura a la democràcia (1975-1982)", el qual es troba dins del bloc 8: El món recent entre els segles XX i XXI.

Reial decret 1105/2014, de 26 de desembre, pel qual s'estableix el currículum bàsic de l'educació secundària obligatòria i del batxillerat (BOE del 3 de gener de 2015).

OBJECTIUS

Identificar les accions dels grups terroristes.

Reconèixer les organitzacions terroristes que han actuat a Espanya i diferenciar els seus períodes d'activitat.

Valorar la resposta que han donat al terror les institucions de l'Estat i la ciutadania.

Analitzar els testimonis de les víctimes del terrorisme.

CONTINGUTS

Què és el terrorisme?

Accions i grups terroristes durant el franquisme.

Accions i grups terroristes durant la transició democràtica.

Accions i grups terroristes durant la democràcia.

Respostes al terrorisme des de les institucions.

Respostes al terrorisme des de la ciutadania.

El terrorisme des de la perspectiva de les víctimes.

ORIENTACIONS METODOLÒGIQUES

Per aconseguir els objectius que s'hi plantegen es recomana que, en la mesura del possible, l'alumnat tingui un paper actiu en esbrinar, analitzar i debatre sobre el terrorisme i alguns dels esdeveniments més rellevants.

Remarquem quatre línies bàsiques amb els aspectes metodològics d'aquesta proposta:

Coneixement sobre la temàtica tractada.

Anàlisi crítica de la incidència del terrorisme en l'esfera social.

Reflexió sobre el posicionament que pren cadascú.

Presa de decisions sobre la intervenció en diferents situacions que puguin generar violència i conflicte.

Aquests quatre eixos vertebreren les línies d'acció docent. S'hi pretén generar un pensament reflexiu i crític respecte a les situacions de violència i terrorisme en el nostre context.

ESTRUCTURA METODOLÒGICA DE LES SESSIONS

Farem servir una estructura metodològica per a cadascun dels temes que segueix un patró comú dividit en quatre apartats, adaptat dels plantejaments de l'aprenentatge per indagació. Les sessions sobre el contingut tractat, "La transició política a Espanya: de la dictadura a la democràcia (1975-1982)", seguiran l'estructura següent:

PREGUNTA

Aquesta fase està constituïda per una o diverses preguntes que guien el treball a través del tema. La seva intenció és promoure el debat i la reflexió sobre el contingut que es tracta. Després del debat, el professor o la professora fa una exposició teòrica de la temàtica que pot durar una classe d'una hora.

INVESTIGA

En aquest moment s'ofereix a l'alumnat una sèrie de recursos (lectures, presentacions sobre la temàtica del terrorisme) que estiguin recomanats i que ajudin a entendre i aprofundir en les preguntes proposades en la fase anterior. Per exemple, conèixer el context històric dels fets esdevinguts.

CREA

En aquest moment es planteja a l'alumnat l'elaboració d'una proposta pràctica en què s'apliquin els continguts treballats en la fase anterior. Es pot establir un conjunt d'indicadors entorn del tipus de document que cal elaborar, i també les condicions d'elaboració.

DISCUTEIX

Després es revisen les propostes generades per la resta de companys i es genera una crítica constructiva que permeti establir una millora en cada trio o grup de treball.

ALGUNES PROPOSTES PER GENERAR ACTIVITATS CONCRETES SOBRE EL CONTINGUT

Es recomana facilitar a l'alumnat la informació que permeti dur a terme diferents activitats de síntesi i anàlisi relacionades amb:

Cerca individual de notícies del període estudiat relacionades amb el tema.

Anàlisi de diferents qüestions sobre el context i els motius per a les accions terroristes, com també sobre les conseqüències i les respostes institucionals i socials.

Valoració crítica sobre diferents tipus de documents relatius als fets tractats.

Disseny de "línies del temps" a partir de la informació distribuïda pel professorat. Per exemple, es pot elaborar un plafó en el qual cada estudiant pot anar col·locant en ordre cronològic informació que respongui a diferents qüestions (context, succés, grup terrorista, conseqüències, respostes institucionals i socials, declaracions de les víctimes).

Comparació del terrorisme en els diferents períodes estudiats.

Anàlisi de la incidència dels actes terroristes en la vida d'una societat a través dels testimonis de les víctimes.

Se suggereix com a possible estructura de sessions la següent:

Partir d'un treball previ dels estudiants a través de diferents recerques i fonts d'informació: notícies, definicions, entrevistes a víctimes, documentals, etc.

Desenvolupar una llista de conceptes bàsics que ajudin els estudiants a contextualitzar la situació.

Organitzar el treball en grups reduïts perquè responguin a alguna qüestió plantejada (context sociopolític, grups terroristes en diferents períodes, actes terroristes, conseqüències, respostes socials i institucionals) a partir de la documentació que se'ls ha lliurat (notícies, textos o fotos).

Posar en comú, resoldre preguntes i debatre per aclarir diferents punts de vista.

Sintetitzar els aspectes més rellevants abordats.

TEMPORALITZACIÓ

D'acord amb el que estableix el Reial decret 1105/2014, "La història estudia les societats al llarg del temps, seguint un criteri cronològic", de manera que aquesta unitat s'ha de desenvolupar durant l'últim trimestre del curs.

Per desenvolupar-la completament es disposarà de **4 sessions**.

ESTÀNDARDS D'APRENTATGE I AVALUACIÓ

D'acord amb el que estableix el Reial decret 1105/2014, de 26 de desembre, l'estàndard d'aprenentatge que correspon a aquesta unitat didàctica, extret del bloc 8 (El món recent entre els segles XX i XXI), és el següent:

3.3. Analitza el problema del terrorisme a Espanya durant aquesta etapa (ETA, GRAPO, Terra Lliure, etc.): gènesi i història de les organitzacions terroristes, aparició dels primers moviments associatius en defensa de les víctimes, etc.

CRITERIS D'AVAUACIÓ

Aquest estàndard d'aprenentatge es podria dividir, entre d'altres, en els criteris d'avaluació següents:

Identifica les organitzacions terroristes que han actuat a Espanya i diferencia els seus períodes d'activitat.

Coneix les respostes institucionals i socials que s'han donat als processos de terrorisme.

Es mostra sensible amb els testimonis de les víctimes del terrorisme.

Participa activament en els processos de recollida, organització i anàlisi de la informació (deixant-ne constància en el seu dossier), com també en els debats que genera.

Aporta solucions pacífiques argumentades al problema del terrorisme.

PROCEDIMENT I INSTRUMENTS D'AVALUACIÓ

Per poder fer l'avaluació del procés d'aprenentatge, el professorat i l'alumnat poden disposar de diferents registres en el transcurs de les activitats desenvolupades:

Els documents elaborats per l'alumnat en els processos de recerca d'informació.

Els treballs fets a l'aula (cronogrames o línies del temps, argumentacions sobre solucions pacífiques als problemes de terrorisme, respostes a diferents preguntes plantejades, etc.).

Les exposicions en les posades en comú i debats a partir dels treballs fets.

Fora interessant que l'alumnat anés elaborant amb tots aquests materials un portafolis en què quedi constància del procés desenvolupat. El grau d'elaboració formal i reflexiva d'aquest portafolis suposaria una font addicional per a l'avaluació.

L'avaluació final es pot fer de manera conjunta entre els docents i l'alumnat a partir de diferents criteris com, per exemple:

Compliment de les tasques de recollida d'informació i organització d'aquesta informació:

- Gens.
- Mitjà.
- Total.

Coneixements sobre el tema (contextos, grups terroristes en cada període, conseqüències, respostes institucionals i socials, o declaracions de les víctimes):

- Gens.
- Una mica.
- Total.

Sensibilitat envers les víctimes de terrorisme:

- No comprèn les conseqüències d'un acte terrorista, el veu com un fet llunyà que els ha pogut passar a altres persones, però que no l'afecta.
- Comprèn les conseqüències d'un acte terrorista i el canvi vital que produeix en les víctimes.

Aportacions argumentades i adequades al context per solucionar pacíficament els conflictes de terrorisme:

- Cap.
- Algunes, sense argumentar.
- Algunes, sense adequació al context.
- Diverses, argumentades, però no adequades al context.
- Diverses, argumentades i adequades al context.

COMPETÈNCIES CLAU

Les competències clau que es desenvolupen amb aquesta unitat són les següents:

Competència en comunicació lingüística, atès que és imprescindible per fer les activitats relacionades amb la lectura comprensiva, la capacitat per produir textos i una expressió oral adequada.

Competència digital, atès que cal emprar els mitjans tecnològics d'informació i comunicació per completar algunes activitats.

Competència social i cívica, atès que l'alumnat ha de posar-se al lloc de la víctima per poder comprendre la importància de la convivència pacífica.

RECURSOS

Per desenvolupar aquesta unitat didàctica convindria disposar d'una aula amb un canó de projecció i altaveus.

Per al treball amb els textos és aconsellable lliurar fotocòpies, tot i que es pot optar per projectar els textos, llegir-los en veu alta i treballar amb el text projectat.

Alguna sessió es podria fer en una aula d'informàtica, o bé emprar ordinadors portàtils tipus Escola 2.0, si és que el centre en disposa.

